

Metodbeskrivning 2020

Vad tycker de äldre om äldreomsorgen?

Innehåll

Innehåll	2
Metodbeskrivning	3
Statistikens innehåll	3
Målpopulation	3
Rampopulation	3
Datainsamling	4
Insamlingsperiod	4
Tillförlitlighet	4
Ramtäckning	5
Statistiska mått och redovisningsgrupper	12

Metodbeskrivning

Statistikens innehåll

Målpopulation

Undersökningens målpopulation är samtliga personer som är 65 år eller äldre den 31 december 2019 och som har hemtjänst i ordinärt boende eller bor på permanent särskilt boende för äldre den 31 december 2019.

Målpopulation – hemtjänst

Målpopulationen hemtjänst utgörs av personer:

- 65 år eller äldre den 31 december 2019
- med verkställt biståndsbeslut enligt 4 kap. 1 § socialtjänstlagen (SoL) om hemtjänst i ordinärt boende den 31 december 2019. Hemtjänsten ska omfatta minst en av insatserna service, personlig omvårdnad, ledsagning och avlösning av anhörig i hemmet. Personer som enbart har hemtjänstinsatserna matdistribution och/eller trygghetslarm ska inte ingå.

Kommunerna ska inkludera personer som får hemtjänstinsatser från ett utförarkontor i en annan kommun eller stadsdel, och som den egna kommunen eller stadsdelen har ett uppföljningsansvar för.

Målpopulation – särskilt boende

Målpopulationen särskilt boende utgörs av personer:

- 65 år eller äldre den 31 december 2019
- med verkställt biståndsbeslut enligt 4 kap. 1 § SoL om permanent särskilt boende enligt 5 kap 5 § SoL den 31 december 2019.

Kommunerna ska inkludera personer som får en plats på särskilt boende i en annan kommun eller stadsdel, och som den egna kommunen eller stadsdelen har ett uppföljningsansvar för.

Rampopulation

Undersökningen har två rampopulationer – personer med hemtjänst och personer på särskilt boende för äldre. Undersökningens resultat ska vara möjliga att redovisa på verksamhetsnivå. För att få en komplett förteckning över samtliga verksamheter uppmanas kommunerna inför varje år att uppdatera informationen om de utförare som verkar i respektive kommun samt koppla personerna i målpopulationen till respektive verksamhet. Majoriteten, 285 av 290 kommuner, uppdaterade informationen inför undersökningen år 2020.

Det förekommer att personer byter utförare. Om kommunen vid uppgiftslämnandet kände till den nya utföraren angavs denna. I de fall kommunen visste att ett byte skulle komma att ske men inte visste till vilken utförare, eller om personen bytte senare under våren, angavs den utförare som var aktuell per den 31 december 2019 alternativt angavs ”okänd utförare”. Svaren

från de personer som inte kunnat knytas till en utförare har lagts till kommunens totala resultat.

Inför enkätutskicken samkördes personuppgifterna med Skatteverkets avisering av befolkningsuppgifter för att få fram adressuppgifter till målpopulationen. Följande personer exkluderades från undersökningen innan enkäterna skickades ut:

- personer som har avlidit
- personer som har emigrerat efter den 1 januari 2020
- personer med hemtjänst som har flyttat till en annan kommun efter den 1 januari 2020
- personer på särskilt boende som har bytt bostadsadress efter den 1 januari 2020.

Datainsamling

Institutet för Kvalitetsindikatorer i Göteborg AB (Indikator) har genomfört datainsamling och registrering på uppdrag av Socialstyrelsen. Insamlingen genomfördes via postenkäter. Respondenterna hade även möjlighet att besvara enkäten via webb. I missivet informerades det om att webbenkäten förutom svenska även kunde besvaras på ytterligare tre språk; finska, arabiska och engelska. Det informerades också om att den äldre gärna får ta hjälp av till exempel en anhörig, bekant eller god man för att svara på frågorna och att denne i så fall ska tänka på att svaren ska spegla den äldre personens uppfattning.

Insamlingsperiod

Eftersom undersökningens målpopulation är stor, delades utskicken upp på ett flertal dagar för att underlätta den praktiska hanteringen. Enkäterna skickades ut mellan den 9 och 13 mars och det var möjligt att svara på enkäten till och med den 24 maj. Två påminnelser skickades ut under svarsperioden. Dataregistreringen gjordes maskinellt i en så kallad scanner. De inskickade och besvarade enkäterna kontrollerades översiktligt i samband med datainsamlingen.

Tillförlitlighet

Undersökningens resultat har tidigare år varit robusta vilket tyder på en god tillförlitlighet. Men bortfallet i denna undersökning är troligen alltid systematiskt på så sätt att det är fler av de som är friskare som svarar. I år är denna skevhet troligen starkare eftersom besöksförbudet på särskilda boenden och rådet om att undvika att träffa andra människor har gjort att en del av de som tidigare år fått mer eller mindre hjälp med att svara, inte har kunnat svara i år. Detta bekräftas av att det i år jämfört med tidigare år, är en större andel som uppgett att de har svarat själva (inte svarat tillsammans med någon och inte någon annan som svarat åt den äldre). Det skeva bortfallet påverkar troligen resultatet vilket det går att läsa mer om under Måtfel på sid 7. i.

Ramtäckning

För att kvalitetsbedöma en undersökning är det viktigt att beakta hur väl rampopulationen stämmer överens med målpopulationen, det vill säga hur väl man har nått de objekt som ska mätas. Täckningsfel, med under- eller övertäckning, innebär att målpopulationen och rampopulationen inte helt stämmer överens. Undertäckning innebär att vissa individer som ingår i målpopulationen saknas i rampopulationen, medan övertäckning innebär att individer som inte ingår i målpopulationen ändå finns i rampopulationen. Ett sätt att minska täckningsfelen är att ha bra och uppdaterade register.

Övertäckning

Övertäckningen består av personer som ingår i rampopulationen trots att de inte ska göra det. De ska tas bort, men det förutsätter att dessa personer går att identifiera. Exempel på övertäckning är:

- personer som är avlidna
- personer med felaktig uppgift om insats
- personer som har hemtjänst den 31 december 2019, men inte vid undersökningstillfället.

Exempelvis hade vissa kommuner svårt att exkludera individer som bara har larm eller matdistribution inom hemtjänsten eller som har korttidsplatser på särskilt boende för äldre. Socialstyrelsen har förhoppning om att, i samarbete med kommunerna, minska den övertäckningen i framtida undersökningar.

Övertäckning som beror på att personen avlidit eller flyttat är lättare att identifiera. Rampopulationen i undersökningen skapades cirka två månader före det första utskicket, under så lång tid är det förhållandevis många som hinner avlida eller flytta. Dessa som hinner avlida eller flytta identifieras som övertäckning och går att upptäcka när rampopulationen kontrolleras mot folkbokföringsregistret. De som meddelat att de inte har hemtjänst, endast har trygghetslarm eller matdistribution, tillfälligt bor på ett särskilt boende eller inte bor på ett särskilt boende är också en del av övertäckningen. De flesta identifierades förhoppningsvis inför och vid datainsamlingen, övertäckningen bör därför inte utgöra något större problem (tabell 1).

Tabell 1. Övertäckning.

Hemtjänst samt särskilt boende. Antal personer

	Hemtjänst	Särskilt boende
Bruttourval	159 527	81 379
Övertäckning	14 082	11 302
Målpopulation	145 445	70 077

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? 2020, Socialstyrelsen.

Undertäckning

Undertäckningen utgörs av personer som inte ingår i rampopulationen trots att de ingår i målpopulationen. I denna undersökning var det fem kommuner som valde att inte delta. Eftersom två av dessa ligger i Värmlands län, bör länets resultat tolkas med extra försiktighet.

Exempel på undertäckning som är svårare att få kunskap om är:

- personer som är felrapporterade, till exempel personer som hade hemtjänst eller särskilt boende men som inte inrapporterades
- personer utan adressuppgift hos Skatteverket
- personer som har flyttat men har kvar samma hemtjänstinsatser.

Eftersom det är svårare att få kännedom om dessa personer är det också svårt att veta hur många de är. Det troliga är dock att det är relativt få personer och att det inte finns någon systematik i bakgrundsvariabler, därmed borde inte heller denna typ av undertäckning vara ett problem för resultatens kvalitet.

Mätfel

I den här undersökningen finns troligen alltid en underrepresentation av de som är sjukare, eftersom det kan vara svårt eller omöjligt att svara på en enkät för den som är svårt sjuk i till exempel demens. Det tycks som att denna skevhet är starkare i år eftersom andelen som svarar själva (utan mer eller mindre hjälp) är större än tidigare år. En underrepresentation av äldre personer som har en sämre hälsa påverkar sannolikt i någon grad samtliga resultat i undersökningen.

Andra möjliga felkällor i undersökningen är att det inte lämnas ärliga svar. Det kan till exempel bero på rädsla för att någon ska få veta vilket svar som angetts eller på att respondenten känner tacksamhet. Om en anhörig eller annan person hjälper till att svara finns risken att den äldre personen anpassar sin åsikt efter vad den hjälpande personen vill höra. Det finns också en risk att de uppfattningar som registreras är mer av den hjälpande personens än den äldres.

Svarsfrekvens

Det var totalt 82 843 personer som besvarade hemtjänstundersökningen. Det motsvarar en svarsfrekvens på 57 procent. För undersökningen om särskilt boende var det 27 872 som besvarade enkäten vilket motsvarar en svarsfrekvens på 40 procent. Svarsfrekvensen har minskat betydligt jämfört med föregående år. Detta år kommer troligen att kunna betraktas som ett undantag men sjunkande svarsfrekvens har även tidigare år varit ett problem (tabell 2).

Tabell 2. Svarsfrekvens, totalt

Andel som besvarat undersökningen under åren 2014–2020, procent.

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Svarsfrekvens, totalt	63	63	62	60	56	56	48
Hemtjänst	67	67	65	63	60	60	57
Särskilt boende	55	55	56	54	49	50	40

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen 2014–2020, Socialstyrelsen.

Svarsfrekvens för ålderskategori och kön

Det är de äldsta (80 år och äldre) i målgruppen som har högst svarsfrekvens bland deltagarna (59 procent av de som har hemtjänst respektive 41 procent av de som bor på särskilt boende). Det skiljer inget mellan kvinnor och män, i någon av boendeformerna (tabell 3).

Tabell 3. Svarsfrekvens för ålder, kön samt totalt.

Hemtjänst samt särskilt boende, procent.

	Hemtjänst	Särskilt boende
Ålder		
65–74	50	33
75–79	56	35
80+	59	41
Kön		
Män	57	40
Kvinnor	57	40
Totalt	57	40

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? 2020, Socialstyrelsen.

Post- och webbenkäter

Insamlingen gjordes via postenkäter. Som alternativ till postenkäten kunde respondenterna delta via en webbenkät. De allra flesta svarade på pappersenkäten, 94 procent av de svarande inom hemtjänst och 85 procent inom särskilda boenden. Webbenkäten tillhandahölls på svenska, finska, arabiska och engelska. De flesta svarade på den svenska versionen men ett antal med hemtjänst svarade på den arabiska versionen (tabell 4). Antalet har ökat från år 2015 då 55 personer besvarade den arabiska enkäten.

Tabell 4. Antal besvarade enkäter på internet.

Hemtjänst samt särskilt boende, antal.

	Svenska	Finska	Arabiska	Engelska	Totalt
Hemtjänst	4 920	14	107	12	5 035
Särskilt boende	4 260	8	1	3	4 280

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? 2019, Socialstyrelsen.

Bortfall

Av dem som har hemtjänst var det 62 602 personer av totalt 145 445 som inte besvarade enkäten. Det motsvarar ett bortfall på 43 procent på riksnivå (tabell 5). På kommunnivå varierar bortfallet mellan 24 och 55 procent.

Det var av dem som bor på särskilt boende 27 872 personer av totalt 70 077 som inte besvarade enkäten, vilket motsvarar ett bortfall på 60 procent (tabell 5). Bortfallet på kommunnivå varierar mellan 44 och 92 procent.

Bortfallet skiljer sig för 2020 års undersökning inte alls mellan könen, varken för äldre personer som bor i ordinärt boende med stöd av hemtjänst eller för de som bor på särskilt boende (tabell 5).

Åldersindelad finns det högsta bortfallet i den yngsta åldersgruppen både inom hemtjänst och särskilt boende. Detta gäller för både män och kvinnor.

Tabell 5. Bortfall.

Hemtjänst samt särskilt boende, antal.

	Hemtjänst			Särskilt boende		
	Ram- population	Bortfall, antal personer	Bortfall, procent	Ram- population	Bortfall, antal personer	Bortfall, procent
Totalt	145 445	62 611	43	70 077	42 205	60
65–74 år	22 795	11 356	50	7 411	4 944	67
75–84 år	54 522	23 471	43	22 357	14 064	63
85–94 år	60 484	24 556	41	32 764	19 155	58
95+ år	7 644	3 228	42	7 545	4 042	54
Kvinnor	94 615	40 683	43	47 376	28 505	60
65–74 år	12 000	5 799	48	3 3483	2 352	68
75–84 år	34 103	14 731	43	13 488	8 551	63
85–94 år	42 697	17 654	41	24 195	14 256	59
95+ år	5 815	2 499	43	6 210	3 346	54
Män	50 830	21 928	43	22 701	13 700	60
65–74 år	10 795	5 557	51	3 922	2 592	66
75–84 år	20 419	8 740	43	8 869	5 513	62
85–94 år	17 787	6 902	39	8 569	4 899	57
95+ år	1 829	729	40	1 335	696	52

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? 2020, Socialstyrelsen.

Det finns en stor risk för att bortfallet till övervägande del består av personer som inte själva kan besvara enkäten, till exempel personer med demenssjukdom eller andra svåra sjukdomar. I vissa fall har den äldre eller en anhörig till den äldre hört av sig och förklarat varför man inte vill besvara enkäten.

Tabell 6, innehåller en sammanställning av orsakerna till bortfallet. Som framgår av tabellen är det många som inte kunde besvara enkäten på grund av sjukdom, framför allt i särskilt boende.

Tabell 6. Orsaker till bortfall.

Hemtjänst och särskilt boende, antal.

Orsaker till bortfall	Hemtjänst	Särskilt boende
Språkproblem	29	7
Vill inte	3 145	660
Avliden under undersökningens gång	93	163
Sjuk (inkl. demens)	1 273	3 887
Förhinder på grund av covid-19	107	
Retur avsändare	758	1 016
Tillfälligt förhinder	14	77
Tom enkät	340	162
Okänd anledning	56 843	35 684
Summa bortfall	62 602	42 205

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? 2020, Socialstyrelsen.

Det förekommer också partiellt bortfall, det vill säga att en person inte besvarat en enskild fråga. Partiellt bortfall kan till exempel bero på att en fråga inte är relevant, är svår att förstå, att frågan upplevs som för privat/känslig att besvara, att uppgiftslämnaren glömmer att besvara frågan eller att instruktionerna misstolkas. I hemtjänstenkäten varierar det partiella bortfallet mellan 1,3 och 12,9 procent. Det partiella bortfallet är högre på frågorna som handlar om handläggarens beslut, kontakt med hemtjänsten och specifika önskemål såsom ändrade tider och val av utförare. Dessa partiella bortfall kan bero på att frågorna inte är relevanta för alla. De är inte säkert att alla respondenter haft något behov av att till exempel ändra tider. I enkäten till särskilt boende varierar det partiella bortfallet mellan 1,1 och 3,2 procent för samtliga frågor utom en. Frågan om kränkande behandling har ett bortfall på 8,6 procent. Det bortfallet beror troligen på att frågan kan upplevas som för privat/känslig.

Representativiteten hos de svarande

Vid kvalitetsbedömning av en undersökning är det viktigt att beakta hur väl målpopulationen och rampopulationen stämmer överens. I detta fall att personer som är 65 år och äldre och som har stöd av hemtjänst i ordinärt boende eller som bor på särskilt boende för äldre har haft möjlighet att delta. Det är fem kommuner som har valt att inte delta i årets undersökning. Eftersom två av dessa kommuner ligger i Värmland bör Värmlands resultat bedömas med extra försiktighet.

Likaså är det viktigt att beakta om de som faktiskt deltagit i undersökningen stämmer överens med rampopulationen, att det är ungefär samma fördelning mellan kön och ålder. Av dem som har svarat så är det 4 procent fler som är 85 år och äldre jämfört med hur många det finns i den åldersgruppen i hela populationen. Andelen kvinnor och män som har svarat skiljer sig inte från populationen (tabell 7).

Tabell 7. Rampopulation och deltagare, ålder och kön.

Hemtjänst samt särskilt boende, procent.

	Hemtjänst		Särskilt boende	
	Rampopulation	Deltagare	Rampopulation	Deltagare
Ålder				
65–74 år	16	14	11	9
75–84 år	37	37	32	30
85–94 år	42	43	47	49
95+ år	5	5	11	13
Kön				
Kvinnor	65	66	68	68
Män	35	34	32	32
Kön och ålder				
Kvinnor 65–74 år	8	7	5	4
Kvinnor 75–84 år	23	23	19	18
Kvinnor 85–94 år	29	30	35	36
Kvinnor 95+ år	4	4	9	10
Män 65–74 år	7	6	6	5
Män 75–84 år	14	14	13	12
Män 85–94 år	12	13	12	13
Män 95+ år	1	1	2	2

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? 2020, Socialstyrelsen.

De som fyller i enkäterna

Hemtjänst

Av de äldre som har hemtjänst så har de flesta, 59 procent, svarat på enkäten själva. Andelen har ökat med 7 procentenheter jämfört med föregående år och beror troligen på situationen med covid-19 och rekommendationerna om att undvika att träffa andra människor. Andelen där någon annan ensam har hjälpt den äldre och svarat åt den äldre personen, har minskat med motsvarande 7 procentenheter jämfört med 2019 (tabell 8).

Tabell 8. Svarsfrekvens, hemtjänst

Andel som besvarat undersökningen under åren 2015–2020 uppdelat på vem som svarat, procent

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Den äldre själv	50	46	47	51	52	59
Den äldre ihop med någon	12	11	11	10	10	10
Enbart någon annan	38	43	42	40	38	31

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? 2015–2020, Socialstyrelsen.

Särskilt boende

I gruppen äldre som bor på särskilda boenden är det få som har svarat på enkäten själva, 18 procent. Men det är en ökning med 5 procentenheter jämfört med 2019. Här är det gruppen där den äldre svarat ihop med någon som har minskat med motsvarande 5 procentenheter. Även denna förändring kommer sig troligen av situationen med covid-19, rekommendationerna om att undvika att träffa andra människor och framförallt besöksförbudet. Den största

andelen enkäter av de som inkommit från särskilda boenden år 2020 har ändå i likhet med tidigare år, fyllts i enbart av någon annan än den äldre själv (tabell 9).

Tabell 9. Svarsfrekvens, särskilt boende

Andel som besvarat undersökningen under åren 2015–2020 uppdelat på vem som svarat, procent

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Den äldre själv	12	12	12	13	13	18
Den äldre ihop med någon	22	23	23	24	24	19
Enbart någon annan	66	65	65	64	63	64

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? 2015–2020, Socialstyrelsen.

Jämförelser mellan åren

Respondenterna i 2020 års undersökning liknar de som svarat i tidigare års undersökningar, beträffande kön och ålder. Detta tyder förvisso på att årets resultat är jämförbara med tidigare år. Men årets resultat bör ändå hanteras med försiktighet eftersom det är en större andel av årets respondenter som har angett att de har svarat själva (utan mer eller mindre hjälp). Då vi vet att en större andel av de som svarar själva, både i år och tidigare år, bedömer sitt allmänna hälsotillstånd som ganska eller mycket gott, tyder det på att personer med sämre hälsa är underrepresenterade i årets undersökning. De som bedömer sitt allmänna hälsotillstånd som ganska eller mycket gott tenderar också att generellt svara mer positivt på frågorna. I tabell 10 nedan redovisas jämförelser över åren 2017 till 2020 på bakgrundsvariablerna kön och ålder samt och på några frågor där resultaten förändrats.

Tabell 10. Deltagarnas kön, ålder, självupplevda hälsa, vem som svarade, det allmänna hälsotillståndet, besvär av ängslan, oro och ångest samt besvär av ensamhet

Jämförelser år 2017–2020, procent.

	Hemtjänst				Särskilt boende			
	2017	2018	2019	2020	2017	2018	2019	2020
Kön								
Män	33	34	34	35	30	31	31	32
Kvinnor	67	66	66	65	70	69	69	68
Ålder								
65–74 år	14	14	14	14	9	9	9	9
75–84 år	36	36	37	37	28	28	28	30
85–94 år	45	45	43	43	51	51	51	49
95+ år	5	5	5	5	12	12	13	13
Vem besvarade/fyllde i frågeformuläret?								
Den äldre själv	47	51	52	59	12	13	13	18
Den äldre ihop med någon	11	10	10	10	23	24	24	19
Enbart någon annan	42	40	38	31	65	64	63	64
Hur bedömer du ditt hälsotillstånd?								
Mycket gott	4	4	4	5	4	4	4	4
Ganska gott	26	26	27	29	24	24	24	25
Någorlunda	46	46	46	45	41	41	40	40
Ganska dåligt	20	20	20	18	24	24	24	24
Mycket dålig	4	4	4	4	8	8	8	8
Har du besvär av ängslan, oro eller ångest?								
Nej	51	51	52	53	39	39	40	37
Ja, lätta besvär	42	42	41	40	48	48	48	51
Ja, svåra besvär	7	7	7	6	12	12	12	12
Händer det att du besväras av ensamhet?								
Nej	51	51	52	53	39	39	40	37
Ja, då och då	42	42	41	40	48	48	48	51
Ja, ofta	7	7	7	6	12	12	12	12

Källa: Vad tycker de äldre om äldreomsorgen? 2017–2020, Socialstyrelsen.

Statistiska mått och redovisningsgrupper

Resultaten redovisas som andelar och beskriver hur de som svarar på enkäten uppfattar äldreomsorgen. Andelarna beräknas enbart på de personer som angav ett svar annat än ”Vet inte/ingen åsikt”. Resultaten redovisas fördelade på bakgrundsvariablerna kön, ålder och regiform. På nationell nivå, i den nationella tabellbilagan, finns dessutom ytterligare några redovisningar utifrån variabler i enkätsvaren. Det gäller följande frågor:

- Vem eller vilka var med och besvarade/fyllde i frågeformuläret?

- Hur bedömer du ditt allmänna hälsotillstånd?
- Hur är din rörlighet inomhus?
- Har du besvär av ängslan, oro eller ångest?
- Bor du tillsammans med någon annan vuxen? (Hemtjänst)

Redovisningen sker så långt statistiken medger utan att det finns risk för att några enskilda personers svar ska röjas.

Undersökningen är en totalundersökning med ett stort antal svarande. I den separata tabellbilagan "Nationell tabellbilaga 2020" redovisas svaren på samtliga frågor, med andelar och felmarginaler med två decimalers noggrannhet. Ett 95-procentigt konfidensintervall beräknas som \pm felmarginalen och blir mycket smalt för så här stora undersökningsgrupper. Jämförelser bör ändå göras med viss försiktighet eftersom undersökningen har ett stort bortfall. Läs mer om konfidensintervall i faktarutan nedan.

Konfidensintervall

Ett konfidensintervall är ett intervall som med en förutbestämd säkerhet innefattar det sanna värdet av till exempel en andel. Det används ofta för att uppskatta osäkerheten i ett skattat värde. Vanligen anges den övre och nedre gränsen för det intervall inom vilket det "sanna" värdet med 95 procents säkerhet befinner sig. Jämförelserna i denna rapport baseras på det totala antalet observationer. Det kan finnas en slumpvariation över tid på grund av att utfallet måste ses som ett av flera möjliga utfall från en process som innehåller en slump. Det är osäkerheten på grund av denna variation som här beskrivs med 95 procents konfidensintervall. Observera att konfidensintervallen inte avspeglar annan osäkerhet, till exempel den som beror på att återgivna data inte med säkerhet är representativa, eftersom deltagandet i undersökningen kan vara skevt.